

Tip: neem een verrekijker mee voor de beelden op de Eusebiuskerk.

Wandeling van Velperpoort naar de Eusebiuskerk

De locaties

- 1: Musis Sacrum
- 2: Sportfondsenbad
- 3: Lorentz Hbs
- 4: Lauwersgracht
- 5: Catherinaplaats
- 6: Walburgiskerk
- 7: Eusebiuskerk

Locatie 1 | Velperplein

De Velperpoort. Ga staan voor de kiosk bij Musis Sacrum. Kijk richting Roggestraat.

De Velperpoort was de poort naar het oosten. De postkoets reed over de Velpersteenstraat naar Zutphen. De stadsgracht ter plekke diende ook als "Paardewed".

Op het fraaie schilderij, dat te zien is in het Erfgoedcentrum, kun je goed zien hoe complex deze oostelijk toegang tot de stad was. Van buiten de stad kwam je eerst bij de buitenpoort, dan de Dwingel (Barbacane) die een hoek vormde om te voorkomen dat een vijand na het innemen van de buitenpoort rechtstreeks op de verdedigers kon schieten, dan de middenpoort en tenslotte de binnenpoort.

Na de sloop van de poort kwam er tijdelijk de "Velperbarrière", want handelaren moesten bij het binnentreden in de stad natuurlijk wel betalen. Deze lag ongeveer ter hoogte van huidig restaurant Jans.

Op de plek van de binnenpoort kwamen statige Neo-classicistische villa's, die "De Stille Hoek" vormden.

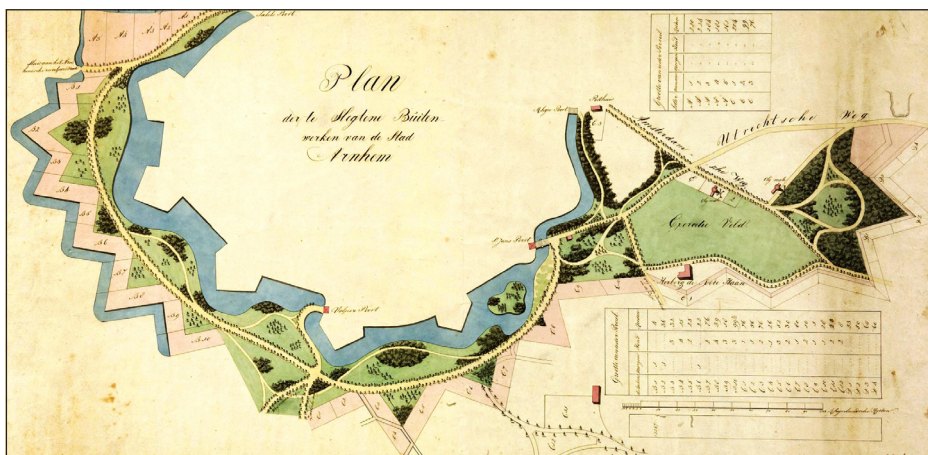
Rond 1900 maakten deze weer plaats voor warenhuis Peek & Cloppenburg en later V&D.

Anno 2021 kun je de plek bepaald geen stille hoek meer noemen en deze is ook heel gepast omgedoopt in Johnny van Doornplein.

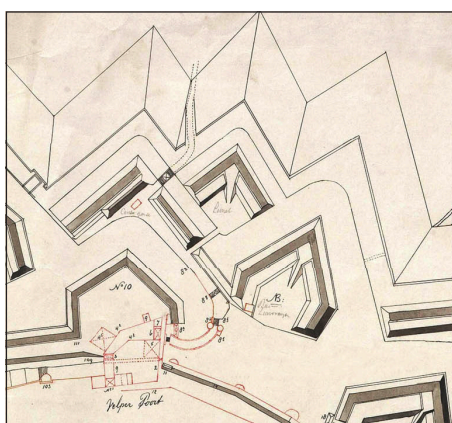

De Velperpoort met op de voorgrond het "Paardewed"

Vestingwerken

Beeldt je voor even in, dat het verkeer weg is en lees hier het gedicht van Greshoff (laatste bladzijde). De noodzakelijke verkeersafwikkeling en de locatie van de eerste Rijnbrug hebben van dit parkachtig bedoelde wandelgebied een verkeersader gemaakt. Was de 19e eeuw een statische eeuw, de uitvinding van de stoommachine had al voor de nodige beweging gezorgd en met de komst van de auto (rond 1900) kwam definitief de dynamiek in de wereld. Deze dynamiek zou bepalend zijn voor de aard van de stadsontwikkeling.

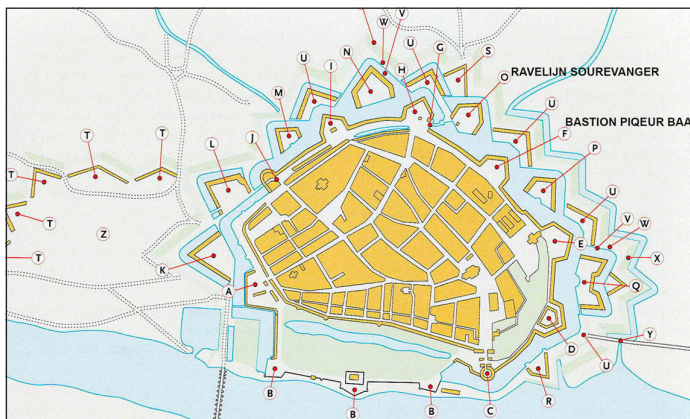
Velperpoort

Van de vestingwerken is alleen de Sabelspoort over. En een boog van de binnenpoort in de ING-bank aan het Willemsplein. De Lauwersgracht is het laatste stukje van de stadsgracht. Muziektempel Muis Sacrum is in 1847 gebouwd op de gedempte gracht en deels op Ravellijn Sourevanger. Het fraaie gebouw in elegante Neo-Renaissance-stijl dateert van 1888. Cultuur voor de elite, net als later de Schouwburg (1865) en Luxor in 1915. Na het slopen van de vesting zou op de gedempte grachten een parkachtig wandelgebied ontstaan, dat slingerde van de Eusebiuskerk tot aan de Rijnpoort.

Loop met Muis Sacrum aan je rechterhand naar de Steenstraat (oostwaarts). Sla bij de Boekhorstenstraat rechtsaf.

Vergelijk de foto hieronder uit 1901 met de huidige situatie.

Vestingwerken

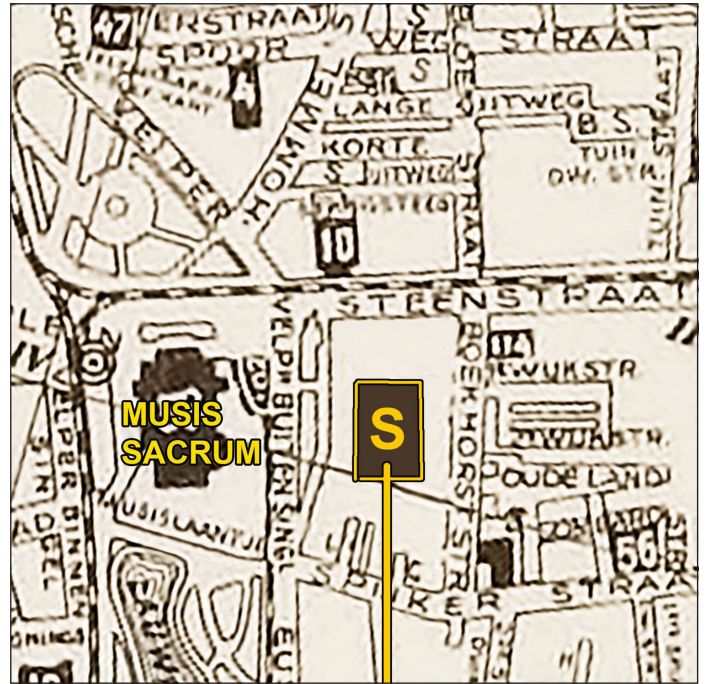
Boekhorstenstraat 1901

Gelders Spijker 1874

Locatie 2 | Boekhorstenstraat

Kaart 1937

Sportfondsenbad

Stadsuitbreiding

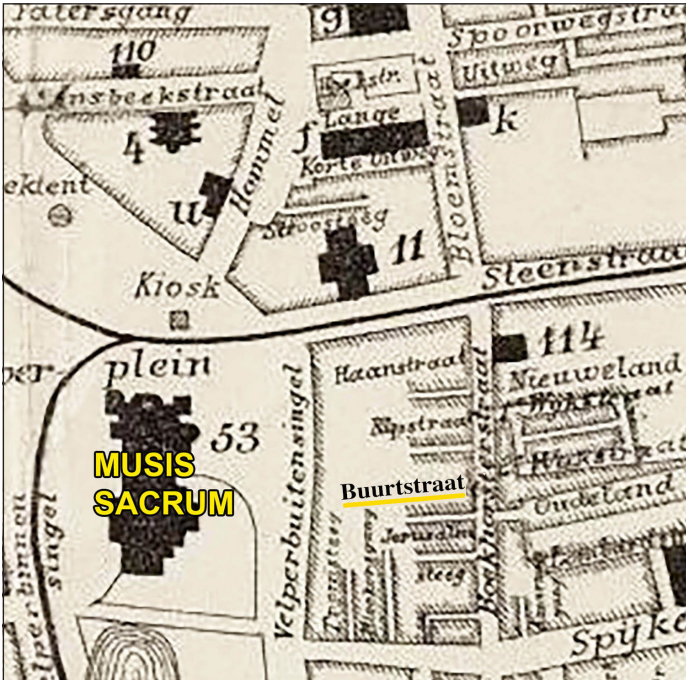
De belangrijkste straten van het Spijkerviertel zijn in 1853 geprojecteerd.

Zo was de Spijkerstraat ooit een landweg door het Broek naar Velp, en heette in de volksmond "Kerkweg".

Het Gelders Spijker besloeg een groot deel van de buurt. Plan Heuvelink voorzag in een chique Spijkerviertel, dat maar deels is uitgevoerd.

Er kwamen weinig grote villa's, maar vooral aaneengesloten rijen herenhuizen.

Achter de Eusebius Buitensingel (1853) ontstond de sloppenwijk Rietebek.

Kaart ca. 1900

Buurtstraat
zie detailkaartje
hierboven

Sportfondsenbad

We staan stil bij het grote bouwwerk aan de rechterzijde.

Verborgen achter de fraaie huizen aan de Steenstraat was ooit een stegenkwartier verstopt.

Deels op mestvaalten woonden daar de armen onder erbarmelijke omstandigheden.

Na de sloop van de sloppen verscheen het Sportfondsenbad van architect Bakker, gebouwd in 1933.

Stijl: Nieuwe Zakelijkheid.

Om een passende omgeving te scheppen, werden de sloppen gesaneerd. Voortkomend uit het besef, dat hygiëne belangrijk voor de gezondheid was.

De baden werden gefinancierd d.m.v. aandelenfondsen.

SPORTFONDSENBAD 1933 ARCH. WOLTER BAKKER NIEUWE ZAKELIJKHEID

Sportfondsenbad 1933

Als je als vergelijkbaar project de Lorentz-HBS wilt bekijken, loop dan naar de Schoolstraat. Als je dit wilt overslaan, loop dan rechtdoor en sla in de Spijkerstraat rechtsaf en loop naar de Lauwersgracht. Ga dan verder bij 4.

Locatie 3 | Schoolstraat

Lorentz-HBS

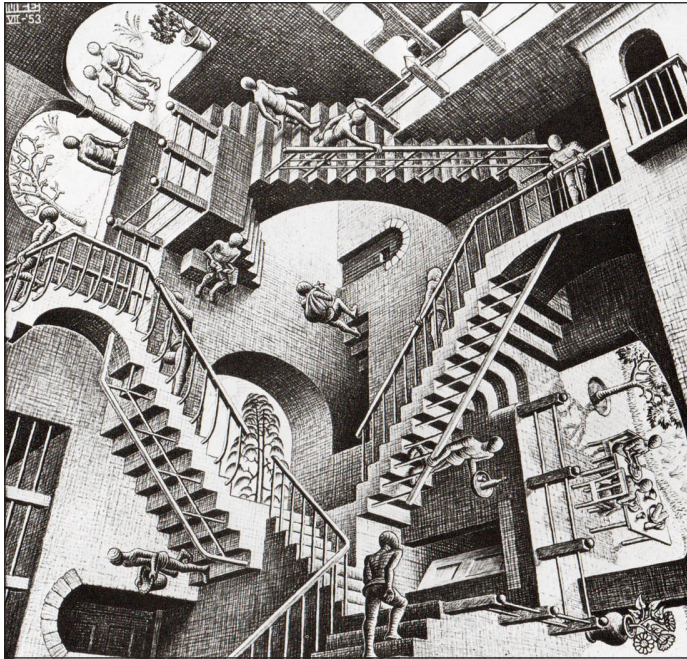
Vanuit dezelfde gedachte werden sloppen in de omgeving van de Rietebek gesloopt en werd ruimte gemaakt voor de Lorentz-Hbs. Een schepping van architect Versteeg, adj.dir. Gemeentewerken. Gebouwd in 1904/5. Versteeg vond de ruimte voor het gebouw eigenlijk te krap.

Daarom een grasveld en een fors hek voor het gebouw voor enige afstand. Stijlvloeden van de Amsterdamse school, de Art Nouveau en het Rationalisme.

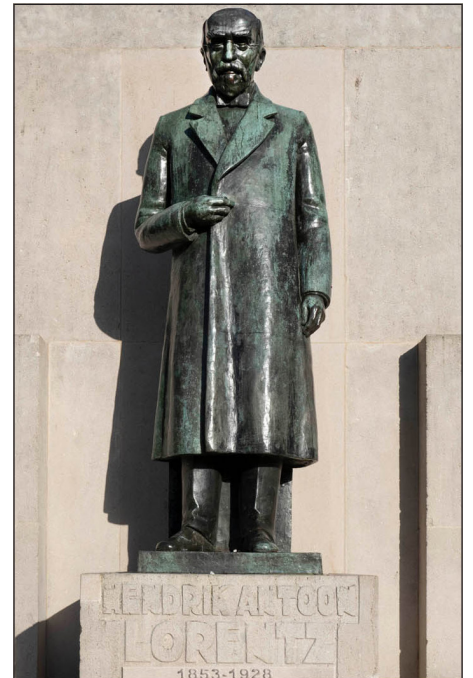
Bijzondere toepassingen van luxe materialen en monumentaal trappenhuis in het interieur.

Het interieur (vooral het trappenhuis) was inspiratiebron voor Escher en zijn grafisch werk.

Escher
Relativiteit
1953

Lorentz
standbeeld
Sonsbeek

Lorentz Hbs Schoolstraat

Parkstraat

*Loop door de statige
Parkstraat naar de
Lauwersgracht.
Geniet van de schoonheid
van de luxe herenhuizen
aan beide zijden.*

Markus over het Gelders Spijker en de Parkstraat:

Het Gelders Spijker geamoveerd in 1879

Het **Gelders Spijker** was een prachtig, rijk van hoog geboomte en water voorzien landgoed, hetwelk te midden van bouw- en weiland lag. Het werd bewoond door den Em. pred. J. H. Oosterdijk, „de iep en de aloen” bijgenaamd, omdat hij de k niet kon uitspreken. Later was deze buitenplaats het eigendom van Mevrouw H. Koops, welke in 1865 met de stad eene overeenkomst sloot over den aanleg van de Parkstraat, welke recht tegenover den voorgevel van het gebouw kwam te liggen.

De grond, welke vroeger bij het Gelders Spijker behoorde, besloeg voor eeuwen eene veel grootere oppervlakte dan thans, daar deze bezitting zich tot aan den Zutphenschen weg uitstrekte.

Het Spijker werd gebouwd in het jaar 1617 door Adolf van Gelder, die de zoon van een natuurlijken zoon van Gelres grootsten hertog, Karel van Egmond, was. Adolf, de landrentmeester-generaal van het vorstendom Gelre en het graafschap Zutphen, liet dit Spijker bouwen op de plaats, waar de Boekhorstermolen had gestaan, welken van Boekhorst bij zijn huwelijk met Aleida van Bierwisch verkregen had, en die tot dusverre de Bierwischmolen had geheeten.

*Steek de
Eusebiusbuitensingel
over, loop links om
het water heen naar
de Schouwborg aan
overzijde.*

*Loop het talud af
naar het water van de
Lauwersgracht. Zoek de
plek op waar de beek
in de gracht uitmondt,
herkenbaar aan de
onopvallende werveling
in het water.*

Locatie 4 | Lauwersgracht

De Jansbeek komt bovengronds voor de nieuwe concertzaal van Muis Sacrum. Vanaf de spreng in Zypendaal loopt de beek zichtbaar tot aan de enorme spoordijk bij de Sonsbeeksingel. Daar verdwijnt hij ondergronds en volgt de Janssingel tot de Lauwersgracht. De stadsgracht is in etappes gedempt. Daarmee verdwenen mooie stukjes romantisch groen t.b.v. de verkeersafwikkeling vanaf de eerste Rijnbrug. Bij de besluitvorming eiste de Brandweer de aanwezigheid van voldoende bluswater bij een eventuele brand in de Schouwburg. Ondanks het feit, dat daarmee een stukje van de Lauwersgracht gered was, brandde de Schouwburg toch nog af in 1934.

Steek de Eusebiusbinnensingel over. Let op het verkeer! Loop het Koningsplein op.

Je staat nu naast de Schouwburg op het Koningsplein. Onder het plaveisel is de Jansbeek doorgetrokken. Deze wordt opgepompt uit de Lauwersgracht en gaat door een persleiding naar de Koningstraat. Veertig liter water per seconde gaat erdoor. Sensoren bewaken de hoeveelheid.

Loop door naar de Beekstraat. Daar op de hoek Koningsplein en Beekstraat wordt de beek weer zichtbaar.

Eigenlijk hoort hij van rechts te komen, over het Land van de Markt en de Bovenbeekstraat.

Er zijn plannen om dat te realiseren.

De Schouwburg 1930

Locatie 5 | Catharinaplaats

Loop linksaf de Beekstraat in.

Links van je is de Catharinaplaats. Daar stond ooit het complex van het Agnietenklooster. Na vertrek van de laatste nonnen trok het Catharinagasthuis uit de Bakkerstraat erin. Alleen de kapel staat er nog.

Nu is dat de Waalse Kerk. De achterkant heeft nog zijn mooie Gotische aanzien. De voorgevel is een merkwaardig product van de Delftse School. Resultaat van de restauratie na WO2.

Waalse kerk ca. 1920

Voor- en achterzijde anno nu

Loop langs het politiebureau naar de Walburgiskerk, Arnheems oudste. Vernoemd naar de heilige Walburga. Loop eromheen en sta stil aan de zijkant/achterzijde.

Locatie 6 | Walburgiskerk

Je waant je even 100 jaar terug in de tijd. De huisjes van de Kohlmannstichting naast de kerk zijn gebouwd na WO2 in de stijl van de Delftse School. Een traditionele stijl, de tegenpool van de Nieuwe Zakelijkheid.

Keer terug en steek de Beekstraat over.

Je kijkt aan tegen de achterzijde van het Stadhuis uit 1968. Daar stond ooit de Brandweerkazerne. Het gebied heeft flinke klappen gehad van de bombardementen bij de Slag om Arnhem.

Brandweerkazerne 1910

Loop langs het stadhuis naar de Eusebiuskerk. 8

Hier komt de eventueel meegebrachte verrekijker goed van pas.

Locatie 7 | Eusebiuskerk

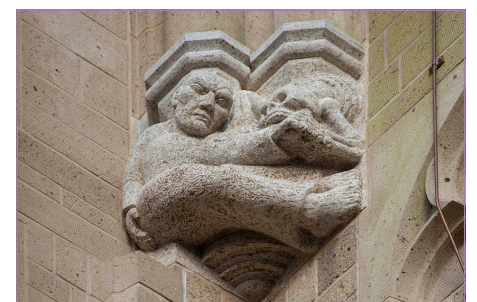
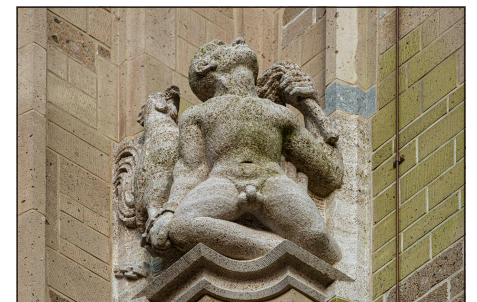
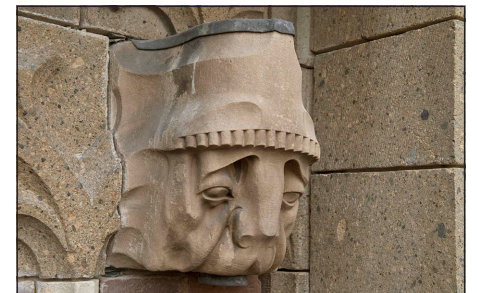
We zijn weer terug bij Eusebiuskerk. Die hebben we in wandeling 1 ook al bezocht. Neem nu eens de tijd om omhoog te kijken. Een Gotische kerk heeft steunberen, die d.m.v. luchtbogen met het schip verbonden zijn. Deze ondersteunen de kerk bij de zijwaartse druk van de wanden. Op die luchtbogen zitten vermakelijke beelden. Bij goed weer zijn sommigen duidelijk te zien. Gebruik de meegenomen verrekijker om ze te ontdekken. De restaurateur heeft na WO2 Disneyfiguren geplaatst aan de

W-zijde van de toren. Deze zijn het best te bekijken vanuit het westelijke balkon. Maar vanaf de grond zijn ze ook te zien. Tussen de Disneyfiguren het boze hoofd van dominee Foeken, die deze beelden te triviaal vond voor aan een Godshuis. Aan de Z-zijde is het beeld van St. Maarten te ontdekken. De naamgever van het oorspronkelijke Romaanse kerkje, dat genoemd wordt in de boedellijst uit 893 van het Benedictijner Salvator Klooster van Prüm in de Duitse Eiffel..

"EST IN ARNEYM ECCLESIA 1 QUA SOLVIT LIBRUM 1"

(In Arnhem staat een kerk, die 1 pond tijns betaalt)

Liefdesverklaring

Ik houd zo van die donkre burgerheren
Die langzaam wandlen over 't Velperplein
In deze koele winterzonneshijn:
De dominee, de dokter, de notaris
En 't klerkje dat vandaag wat vroeger klaar is.
Maar 't kan verkeren.

Zo onmiskenbaar ziet men aan hun kleren
Dat zij rechtvaardig zijn, terwijl de plicht
Die eedle lijnen groefde in hun gezicht:
De dominee, de dokter, de notaris,
Drievuldig beeld van al wat wijs en waar is.
Maar 't kan verkeren.

Op aarde valt voor hen niets meer te leren,
Zij zijn volkomen gaaf en afgerond,
Oud-liberaal, wantrouwend en gezond:
De dominee, de dokter, de notaris,
Voor wie de liefde zelfs zonder gevaar is.
Maar 't kan verkeren.

Zij gaan zich nu voorzichtig laten scheren,
Om daarna, met ervaring en verstand,
Een glas te drinken op het heil van 't land:
De dominee, de dokter, de notaris.
'k Weet geen probleem dat hun na zes te zwaar is.
Maar 't kan verkeren.

Ik houd zo van die zindelijke heren,
Levende monumenten op het plein
In deze veel te heldre winterschijn:
De dominee, de dokter, de notaris,
Die denken dat uw dichter niet goed gaar is.
Maar 't kan verkeren!

Jan Greshoff (1888-1971)
In: *Bij feestelijke gelegenheden* (1930).